

Тема 7. ЗАХИСТ ПРАВ ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Система судоустрою України.

Позасудові механізми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання.

Захист прав суб'єктів господарювання судами.

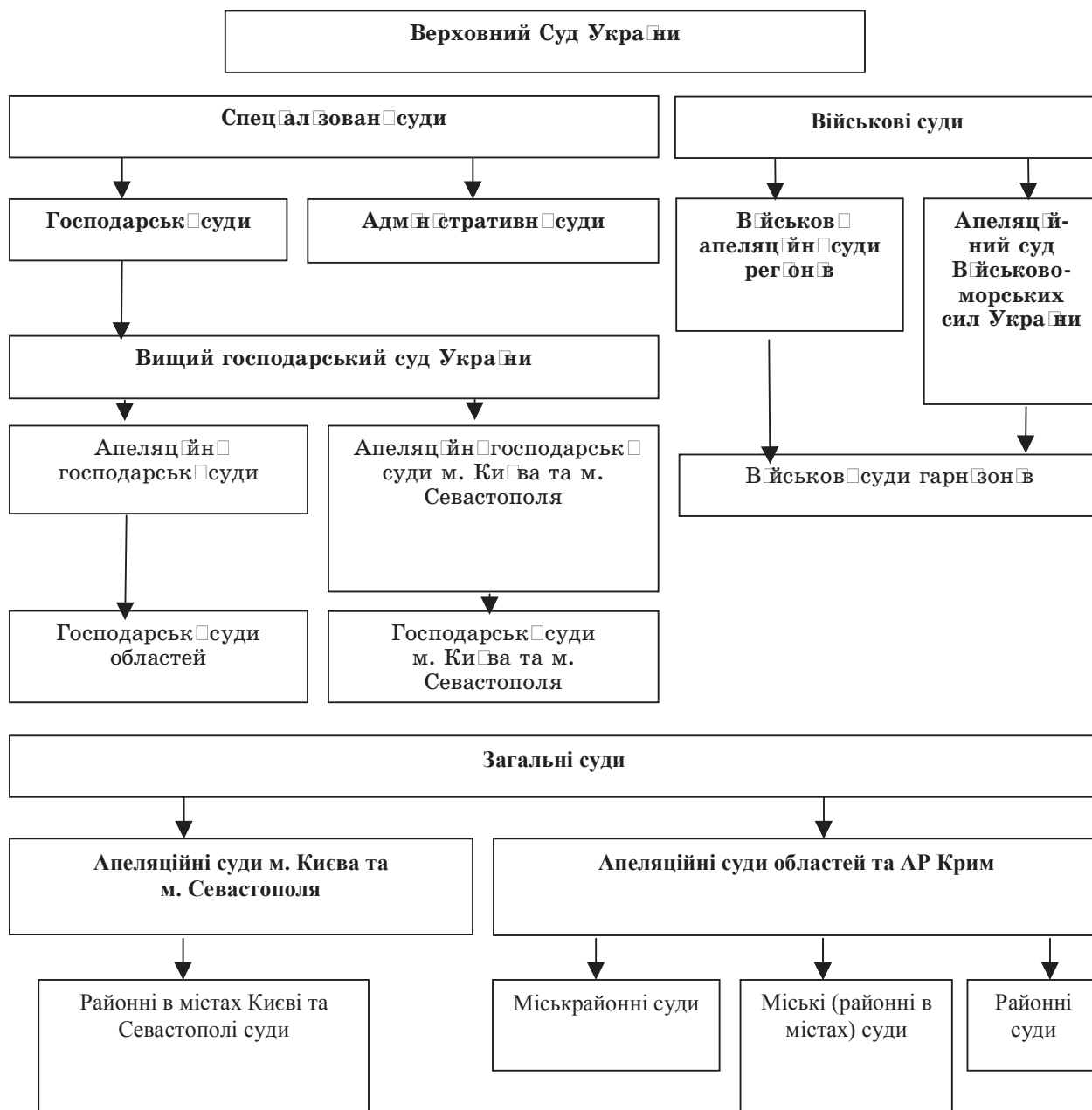
Правове регулювання виконання судових рішень та інших виконавчих документів.

1. Система судоустрою України

1.1. Система судоустрою України

Судова система нашої держави передбачає існування двох видів судів: Конституційного суду України (суд так званої конституційної юрисдикції) та судів загальної юрисдикції. Останні, у свою чергу, підрозділяються на загальні й спеціалізовані. До спеціалізованих відносяться господарські суди та адміністративні суди. Згідно зі ст. 19 Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 р. № 3018-III до загальних судів віднесено також і військові суди, які здійснюють правосуддя у Збройних Силах України та інших військових формуваннях.

Схематичне зображення системи судів загальної юрисдикції наведено нижче:

1.2. Підвідомчість справ судам

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР Конституційний Суд України приймає рішення та дає висновки у справах щодо:

- 1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;
- 2) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;
- 3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту;
- 4) офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Загальні суди розглядають:

1) справи у порядку кримінального судочинства. Ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України передбачає, що завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний;

2) в порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ провадиться за правилами іншого судочинства;

3) справи, що виникають з адміністративно-правових відносин. З 1 вересня 2005 р. року цю категорію справ в межах підвідомчості, встановленої Кодексом адміністративного судочинства України, повинні були б розглядати спеціалізовані адміністративні суди, однак формування системи цих судів станом на 1 січня 2006 р. ще не завершено. Незалежно від створення системи адміністративних судів розгляд справ про накладення адміністративних стягнень законом зберігається у підвідомчості загальних судів.

Господарські суди, згідно зі ст. 12 Господарського процесуального кодексу України, розглядають наступні категорії справ:

1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також у спорах про визнання недійсними актів з підстав, зазначених у законодавстві, крім:

- спорів, що виникають при погодженні стандартів та технічних умов;
- спорів про встановлення цін на продукцію (товари), а також тарифів на послуги (виконання робіт), якщо ці ціни і тарифи відповідно до законодавства не можуть бути встановлені за угодою сторін;
- інших спорів, вирішення яких відповідно до законів України, міждержавних договорів та угод віднесено до відання інших органів;

2) справи про банкрутство;

3) справи за заявами органів Антимонопольного комітету України, Рахункової палати з питань, віднесених законодавчими актами до їх компетенції.

Підвідомчий господарським судам спір може бути передано сторонами на вирішення третейського суду (арбітражу), крім спорів про визнання недійсними актів, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб.

Згідно зі ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України *компетенція адміністративних судів поширюється на:*

1) спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також спори, які виникають з приводу укладання та виконання адміністративних договорів;

4) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом;

5) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Компетенція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи:

1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України;

2) що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства;

3) про накладення адміністративних стягнень;

4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції.

1.3. Система судів загальної юрисдикції

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про судоустрій України» від 7 лютого 2002 року систему судів загальної юрисдикції складають:

1) місцеві суди;

2) апеляційні суди, Апеляційний суд України;

3) вищі спеціалізовані суди;

4) Верховний Суд України.

1.3.1. Місцеві суди загальної юрисдикції

Місцевими загальними судами є районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди, а також військові суди гарнізонів.

Місцевий суд складається з суддів місцевого суду, голови та заступника голови суду. У місцевому суді, в якому кількість суддів перевищує п'ятнадцять, може бути призначено більше одного заступника голови суду.

Місцевий суд є судом першої інстанції і розглядає справи, віднесені процесуальним законом до його підсудності.

Місцеві загальні суди розглядають кримінальні та цивільні справи, а також справи про адміністративні правопорушення.

1.3.2. Апеляційні суди

У системі судів загальної юрисдикції в Україні діють загальні апеляційні суди. Апеляційними загальними судами є: апеляційні суди областей, апеляційні суди міст Києва та Севастополя, Апеляційний суд Автономної Республіки Крим, військові апеляційні суди регіонів та апеляційний суд Військово-Морських Сил України, а також Апеляційний суд України. У разі необхідності замість апеляційного суду області можуть утворюватися апеляційні загальні суди, територіальна юрисдикція яких поширюється на декілька районів області.

В апеляційних судах утворюються судові палати. У складі загального апеляційного суду утворюються судова палата у цивільних справах та судова палата у кримінальних справах. У складі спеціалізованого апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ за встановленою спеціалізацією в межах відповідної спеціальної судової юрисдикції.

Апеляційний суд України діє у складі:

• судової палати у кримінальних справах;

• військової судової палати.

Апеляційні суди:

1) розглядають справи в апеляційному порядку відповідно до процесуального закону;

2) розглядають по першій інстанції справи, визначені законом (крім апеляційних господарських судів);

3) ведуть та аналізують судову статистику, вивчають і узагальнюють судову практику;

4) надають методичну допомогу у застосуванні законодавства місцевим судам;

5) здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

Апеляційний суд України розглядає справи, віднесені до його підсудності, в апеляційному порядку відповідно до вимог процесуального закону.

1.3.3. Верховний Суд України

Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Верховний Суд України здійснює правосуддя, забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції.

Верховний Суд України:

1) переглядає справи у зв'язку з винятковими обставинами у порядку, встановленому процесуальним законом; переглядає справи у касаційному порядку у випадках, встановлених законом; у випадках, передбачених законом, розглядає інші справи, пов'язані з виключними обставинами;

2) дає судам роз'яснення з питань застосування законодавства на основі узагальнення судової практики та аналізу судової статистики; у разі необхідності визнає нечинними роз'яснення Пленуму вищого спеціалізованого суду, зазначені в пункті 1 частини другої ст. 44 цього Закону;

3) дає висновок щодо наявності чи відсутності в діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; надає за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

4) звертається до Конституційного Суду України у випадках виникнення у судів загальної юрисдикції при здійсненні ними правосуддя сумнівів щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України (254к/96-вр) та законів;

5) веде та аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, знайомиться в судах з практикою застосування законодавства;

6) у межах своїх повноважень вирішує питання, що впливають з міжнародних договорів України; представляє суди загальної юрисдикції у зносинах з судами інших держав;

7) здійснює інші повноваження, передбачені законом.

У складі Верховного Суду України діють:

- 1) Судова палата у цивільних справах;
- 2) Судова палата у кримінальних справах;
- 3) Судова палата у господарських справах;
- 4) Судова палата в адміністративних справах.

У складі Верховного Суду України діє Військова судова колегія.

Для вирішення внутрішніх організаційних питань діяльності Верховного Суду України діє Президія Верховного Суду України у складі та порядку, визначених Законом «Про судоустрій України».

У Верховному Суді України діє Пленум Верховного Суду України для вирішення питань, визначених Конституцією України та Законом «Про судоустрій України». Склад і порядок діяльності Пленуму Верховного Суду України визначаються відповідно до Закону «Про судоустрій України».

При Верховному Суді України утворюється Науково-консультативна рада, статус якої визначається відповідно до Закону «Про судоустрій України».

Верховний Суд України знаходиться у місті Києві.

1.4. Система господарських судів

Згідно зі ст. 19 Закону України «Про судоустрій України» господарські суди входять в систему судів загальної юрисдикції і є спеціалізованими судами.

Систему господарських судів у відповідності до ст. 18 Закону України «Про судоустрій України» складають місцеві господарські суди, апеляційні господарські суди та Вищий господарський суд України.

Місцевими господарськими судами є господарський суд Автономної Республіки Крим, господарські суди областей, міст Києва і Севастополя. Місцеві господарські суди є судами першої інстанції.

Місцевий господарський суд складається з суддів місцевого господарського суду, голови та заступника голови суду. У місцевому господарському суді, в якому кількість суддів перевищує п'ятнадцять, може бути призначено більше одного заступника голови суду.

Апеляційні господарські суди є судами апеляційної інстанції. Апеляційні господарські суди утворюються Президентом України за поданням Голови Вищого господарського суду України з визначенням території, на яку поширюються повноваження апеляційних господарських судів, їх місцезнаходження.

До складу апеляційного господарського суду входять судді, як правило, обрані на посаду судді безстроково, голова суду та його заступники. В апеляційних господарських судах утворюються судові палати. У складі апеляційного господарського суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ за встановленою спеціалізацією в межах відповідної спеціальної судової юрисдикції.

Апеляційні господарські суди мають наступні повноваження:

- 1) розглядають справи в апеляційному порядку відповідно до процесуального закону;
- 2) ведуть та аналізують судову статистику, вивчають і узагальнюють судову практику;
- 3) надають методичну допомогу у застосуванні законодавства місцевим господарським судам;
- 4) здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

Вищими судовим органом господарських судів є Вищий господарський суд України.

Вищий господарський суд України складається з суддів, обраних на посаду безстроково, голови суду та його заступників.

У Вищому господарському суді України для вирішення організаційних питань діє президія суду у складі голови суду, його заступників, заступників голів судових палат, а також суддів даного суду.

Для вирішення загальних питань діяльності у Вищому господарському суді України діє Пленум Вищого господарського суду України.

Відповідно до ст. 39 Закону України «Про судоустрій України» Вищий господарський суд України, як вищий спеціалізований суд, має наступні повноваження:

- 1) розглядає в касаційному порядку справи відповідної судової юрисдикції, а також інші справи у випадках, визначених процесуальним законом;
- 2) веде та аналізує судову статистику, вивчає й узагальнює судову практику;
- 3) надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції України та законів у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; дає господарським судам нижчого рівня рекомендаційні роз'яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції;
- 4) здійснює інші повноваження, передбачені законом.

Верховний Суд України, який відіграє особливу роль у господарському судочинстві, одночасно не входячи в систему господарських судів. Верховний Суд України переглядає в порядку повторної касації справи, розглянуті Вищим господарським судом України.

1.5. Система судів адміністративної юрисдикції

Систему адміністративних судів утворюють:

- суди першої інстанції – місцеві адміністративні суди (місцеві загальні суди як адміністративні суди та окружні адміністративні суди), а також Вищий адміністративний суд України. Ці суди у випадках, встановлених Кодексом адміністративного судочинства України, вирішують адміністративні справи як суди першої інстанції;

- суди апеляційної інстанції – це апеляційні адміністративні суди, які переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції;

- касаційний суд – це Вищий адміністративний суд України, який переглядає судові рішення місцевих та апеляційних адміністративних судів у касаційному порядку як суд касаційної інстанції. У випадку, визначеному частиною шостою статті 177 Кодексу адміністративного судочинства України, Вищий адміністративний суд України переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення окружного адміністративного суду, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ.

Верховний Суд України переглядає судові рішення адміністративних судів за винятковими обставинами.

1.6. Третейські суди

Третейський суд є недержавним незалежним органом, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому Законом України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. № 1701-ІУ, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин. До третейського суду за угодою сторін може бути переданий будь-який спір, що виникає з цивільних та господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом.

1.6.1. Види третейських судів

Згідно зі ст. 7 Закону України «Про третейські суди» в Україні можуть утворюватися та діяти постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору (суди ad hoc).

Постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору утворюються без статусу юридичної особи.

Постійно діючий третейський суд очолює голова третейського суду, порядок обрання якого визначається Положенням про постійно діючий третейський суд.

Постійно діючі третейські суди можуть утворюватися та діяти при зареєстрованих згідно з чинним законодавством України:

- всеукраїнських громадських організаціях;
- всеукраїнських організаціях роботодавців;
- фондових і товарних біржах, саморегульованих організаціях професійних учасників ринку цінних паперів;
- торгово-промислових палатах;
- всеукраїнських асоціаціях кредитних спілок, Центральній спілці споживчих товариств України;
- об'єднаннях, асоціаціях суб'єктів підприємницької діяльності -- юридичних осіб, у тому числі банків.

Постійно діючі третейські суди не можуть утворюватися та діяти при органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Утворення постійно діючого третейського суду компетентним органом суб'єктів, визначених у частині першій цієї статті, вимагає:

- 1) прийняття рішення про утворення постійно діючого третейського суду;
- 2) затвердження Положення про постійно діючий третейський суд;
- 3) затвердження регламенту третейського суду;
- 4) затвердження списку третейських суддів.

Списки третейських суддів постійно діючих третейських судів повинні містити такі відомості про третейських суддів: дата народження, освіта, отримана спеціальність, останнє місце роботи, загальний трудовий стаж, стаж роботи за спеціальністю.

Місцезнаходженням постійно діючого третейського суду є місцезнаходження його засновника, що не обмежує засновника третейського суду в праві визначати розташування третейських суддів за адміністративно-територіальним принципом.

1.6.2. Порядок утворення третейського суду

Порядок утворення третейського суду для вирішення конкретного спору визначається третейською угодою, умови якої не можуть суперечити положенням Закону України «Про третейські суди».

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про третейські суди» постійно діючий третейський суд підлягає державній реєстрації. Державна реєстрація постійно діючого третейського суду здійснюється Міністерством юстиції України, Головним управлінням юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласними, Київським, Севастопольським міськими управліннями юстиції протягом п'ятнадцяти днів з дня подання його засновником заяви. До заяви додаються рішення про утворення постійно діючого третейського суду, затвержені Положення і регламент цього суду та список третейських суддів, копії свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи та її статуту, довідка органу державної статистики про включення цієї юридичної особи до державного реєстру.

Державна реєстрація постійно діючого третейського суду, засновником якого є всеукраїнське об'єднання громадян, здійснюється Міністерством юстиції України.

Про державну реєстрацію постійно діючого третейського суду видається свідоцтво встановленого зразка.

Постійно діючий третейський суд визнається утвореним з моменту його державної реєстрації.

Підставою для відмови в державній реєстрації є неподання документів, передбачених частиною другою цієї статті, невідповідність Положення про постійно діючий третейський суд і його регламенту вимогам цього Закону. В разі відмови в реєстрації Міністерство юстиції України (його орган) надсилає заявникові письмове вмотивоване рішення.

Склад третейського суду формується шляхом призначення чи обрання третейських суддів (третейського судді). Третейський суддя – це фізична особа, призначена чи обрана сторонами у погодженому сторонами порядку або призначена чи обрана відповідно до Закону України «Про третейські суди» для вирішення спорів у третейському суді. Третейський суд може розглядати справи в складі одного третейського судді або в будь-якій непарній кількості третейських суддів.

1.6.3. Правове становище Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України

Відносини, пов'язані з міжнародним комерційним арбітражем в Україні, регулюються Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. № 4002-12. Згідно зі ст.1 цього Закону до міжнародного комерційного арбітражу можуть за угодою сторін передаватися: спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України. Міжнародний комерційний арбітраж є по своєму правовому становищу спеціалізованим третейським судом.

Відповідно до ст.2 вказаного вище Закону «арбітраж» визначений як будь-який арбітраж (третейський суд) незалежно від того, чи утворюється він спеціально для розгляду окремої справи, чи здійснюється постійно діючою арбітражною установою, зокрема, Міжнародним комерційним арбітражним судом або Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України. *Спір сторін може бути винесений на розгляд міжнародного комерційного арбітражу за наявності між сторонами арбітражної угоди, що є угодою сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні. Арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження в контракті або у вигляді окремої угоди.*

Арбітражна угода укладається в письмовій формі. Угода вважається укладеною в письмовій формі, якщо вона міститься в документі, підписаному сторонами, або укладена шляхом обміну листами, повідомленнями по телетайпу, телеграфу або з використанням інших засобів електров'язку, що забезпечують фіксацію такої угоди, або шляхом обміну позовною заявою та відзивом на позов, в яких одна із сторін стверджує наявність угоди, а інша проти цього не заперечує. Посилання в угоді на документ, що містить арбітражне застереження, є арбітражною угодою за умови, що угода укладена в письмовій формі і це посилання є таким, що робить згадане застереження частиною угоди.

За умови дотримання положень Закону України «Про Міжнародний комерційний арбітраж» сторони можуть домовитись про місце та час слухання справи, мову, яка використовуватиметься у арбітражному процесі, тощо. Якщо згоди між сторонами не досягнуто, то розгляд спору починається у день, коли прохання про передачу цього спору до суду одержано відповідачем (ст. 21 Закону).

Протягом певного строку, погодженого сторонами або визначеного судом позивач повинен заявити про обставини, що підтверджують його позовні вимоги, а відповідач – свої заперечення. Також в ході арбітражного процесу будь-яка сторона може змінити або доповнити позовні вимоги.

За умови дотримання будь-якої іншої угоди сторін суд приймає рішення про те, чи проводити усне слухання справи для представлення доказів або усних дебатів, чи здійснювати розгляд тільки на підставі документів та інших матеріалів (ст.24 Закону).

У разі коли позивач не подає позовну заяву – суд припиняє розгляд, а якщо відповідач не подає своїх заперечень, то це розцінюється судом як визнання тверджень позивача. Якщо будь-яка з сторін не з'являється і не подає документальних доказів, то суд продовжує слухання справи та приймає рішення на основі доказів, які є у справі.

Суд приймає рішення згідно з умовами угоди. Якщо в ході арбітражного розгляду сторони врегулюють спір, суд припиняє розгляд і, на прохання сторін та за відсутності заперечень з його боку, фіксує це врегулювання у вигляді арбітражного рішення на узгоджених умовах (ст. 30 вказаного вище Закону).

2. Позасудові механізми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання

2.1. Досудове врегулювання господарських спорів

Частина 1 ст. 5 Господарського процесуального кодексу України встановлює, що сторони застосовують заходи досудового врегулювання господарського спору за домовленістю між собою. Найчастіше така домовленість фіксується у договорі сторін.

Доарбітражне врегулювання господарських спорів – це сукупність заходів, що підлягають здійсненню підприємствами та організаціями, права яких порушені, для безпосереднього вирішення спорів, що виникли, з підприємствами та організаціями, які порушили майнові права та інтереси, до звернення з позовом до арбітражного суду*.

Значення досудового врегулювання господарських спорів розкривається через функції цієї стадії господарського процесу:

- по-перше, досудове врегулювання покликане забезпечити якомога швидше відновлення порушених прав підприємств та організацій;
- по-друге, воно сприяє виявленню й усуненню причин та умов виникнення господарських правопорушень;
- по-третє, досудове врегулювання сприяє організації та підвищенню рівня укладання та виконання господарських договорів**.

Претензійна робота на підприємстві, відповідно до п. 1.6. Рекомендацій Міністерства юстиції України від 15 січня 1996 р. № 2 «Про порядок ведення претензійної та позовної роботи на підприємстві, в установі, організації», повинна сприяти:

- забезпеченню виконання договірних зобов'язань у всіх сферах діяльності;
- економії та раціональному використанню матеріальних, трудових, фінансових, паливно-енергетичних, сировинних та інших видів ресурсів;
- зниженню непродуктивних витрат та усуненню причин і умов, що їх спричиняють;
- забезпеченню захисту і відновленню порушених майнових прав та інтересів підприємств, що охороняються законом;
- забезпеченню відповідальності порушників договірних зобов'язань;
- ефективному використанню законодавства для поліпшення економічних показників господарської діяльності та запобіганню його порушенням.

Таким чином, на підставі договірної домовленості підприємства та організації, чії права і законні інтереси порушено, з метою безпосереднього врегулювання спору з порушником цих прав та інтересів звертаються до нього з письмовою претензією. У претензії зазначаються:

- повне найменування і поштові реквізити заявника претензії та підприємства, організації, яким претензія пред'являється; дата пред'явлення і номер претензії;
- обставини, на підставі яких пред'явлено претензію; докази, що підтверджують ці обставини; посилання на відповідні нормативні акти;
- вимоги заявника;
- сума претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці; платіжні реквізити заявника претензії;
- перелік документів, що додаються до претензії, а також інших доказів.

*Див.: Либерман Ф.Х., Фалькович М.С. Доарбитражное урегулирование хозяйственных споров. – М.: Юридическая литература, 1977. – С.5.

**Див.: Щербина В.С. Доарбітражне врегулювання господарських спорів за законодавством України. – Юридичний вісник України - 2001, № 34 – С. 27.

Претензія підписується повноважною особою підприємства, організації або їх представником та надсилається адресатові рекомендованим або цінним листом чи вручається під розписку.

Претензія підлягає розгляду в місячний строк, який обчислюється з дня одержання претензії.

Підприємства та організації, що одержали претензію, зобов'язані задовольнити обгрунтовані вимоги заявника. Про результати розгляду претензії заявник повідомляється у письмовій формі. У відповіді на претензію зазначаються:

- повне найменування і поштові реквізити підприємства, організації, що дають відповідь, та підприємства чи організації, яким надсилається відповідь; дата і номер відповіді; дата і номер претензії, на яку дається відповідь;
- коли претензію визнано повністю або частково – визнана сума, номер і дата платіжного доручення на перерахування цієї суми чи строк та засіб задоволення претензії, якщо вона не підлягає грошовій оцінці;
- коли претензію відхилено повністю або частково, – мотиви відхилення з посиланням на відповідні нормативні акти і документи, що обгрунтовують відхилення претензії;
- перелік доданих до відповіді документів та інших доказів.

Відповідь на претензію підписується повноважною особою підприємства, організації або їх представником та надсилається рекомендованим або цінним листом чи вручається під розписку. *Якщо у відповіді про визнання претензії не повідомляється про перерахування визнаної суми, то через 20 днів після її отримання така відповідь є підставою для примусового стягнення заборгованості державною виконавчою службою в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження».* До заяви про порушення виконавчого провадження додається відповідь боржника, а якщо в ній не зазначено розмір визнаної суми, то додається також копія претензії. Установи банку зобов'язані приймати розпорядження про безспірне списання коштів і в тих випадках, коли боржник, визнавши претензію, просить з різних причин не стягувати з нього визнану суму.

Відповідно до ст. 5 Господарського процесуального кодексу України порядок досудового врегулювання господарських спорів не поширюється на спори про визнання договорів недійсними, спори про визнання недійсними актів державних та інших органів, підприємств та організацій, які не відповідають законодавству і порушують права та охоронювані законом інтереси підприємств та організацій, спори про стягнення заборгованості за опротестованими векселями, спори про стягнення штрафів Національним банком України з банків та інших фінансово-кредитних установ, а також на спори про звернення стягнення на заставлене майно.

2.2. Виконавчий напис нотаріуса

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» виконавчі написи нотаріусів відносяться до рішень, що підлягають виконанню Державною виконавчою службою. Згідно зі ст. 87 Закону України «Про нотаріат» для стягнення грошових сум або витребування від боржника майна нотаріуси вчиняють виконавчі написи на документах, що встановлюють заборгованість. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів, встановлюється Кабінетом Міністрів України. Нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року.

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172 був затверджений «Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів». Відповідно до нього стягнення заборгованості на підставі виконавчого напису нотаріуса проводиться:

- за нотаріально посвідченими угодами;
- за відносинами, пов'язаними з авторським правом, а саме заборгованість підприємств, установ, організацій за відрахуваннями творчим спілкам України за використання творів літератури і мистецтва;
- стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей у закладах освіти;

- стягнення заборгованості з батьків або осіб, що їх замінюють, за утримання дітей і підлітків в загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах соціальної реабілітації;

- стягнення за диспашею;
- стягнення заборгованості з військовослужбовців, звільнених з військової служби, і військовозобов'язаних після закінчення зборів;
- повернення об'єкта лізингу;
- стягнення заборгованості з орендної плати за користування державним та комунальним майном;
- стягнення за чеками;
- стягнення заборгованості за векселями, опротестованими нотаріусами в установленому законом порядку.

Нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року.

Якщо для вимоги, за якою видається виконавчий напис, законом встановлено інший строк давності, виконавчий напис видається у межах цього строку.

У виконавчому написі повинні зазначатися:

- дата (рік, місяць, число) його вчинення, посада, прізвище, ім'я, по батькові нотаріуса, який вчинив виконавчий напис;
- найменування та адреса стягувача;
- найменування, адреса, дата і місце народження боржника, місце роботи (для громадян), номери рахунків в установах банків (для юридичних осіб);
- строк, за який провадиться стягнення;
- суми, що підлягають стягненню, або предмети, які підлягають витребуванню, в тому числі пеня, проценти, якщо такі належать до стягнення;
- розмір плати, сума державного мита, сплачуваного стягувачем, або мита, яке підлягає стягненню з боржника;
- номер, за яким виконавчий напис зареєстровано.

Виконавчий напис скріплюється підписом і печаткою нотаріуса.

Стягнення за виконавчим написом провадиться в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження».

Виконавчий напис, за яким стягувачем або боржником є громадянин, може бути пред'явлено до примусового виконання протягом трьох років, а з усіх інших вимог – протягом одного року з моменту вчинення виконавчого напису, якщо законом не встановлено інших строків.

Поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого напису здійснюється відповідно до Закону України «Про виконавче провадження».

3. Захист прав суб'єктів господарювання судами

3.1. Вирішення спорів господарськими судами

3.1.1. Підсудність справ господарським судам

Відповідно до ст. 13 Господарського процесуального кодексу України місцеві господарські суди розглядають у першій інстанції усі справи, підвідомчі господарським судам. Господарські суди не вправі приймати до свого провадження справи за позовами до відповідачів, місцезнаходження яких за межами України, крім випадків, коли міждержавними договорами чи угодами передбачено інше. Такі випадки передбачені, зокрема, «Угодою про порядок вирішення спорів, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності, підписаної Урядами держав-учасниць СНД», згідно з якою підвідомчість спорів може визначатися угодою сторін (договірна підвідомчість). Якщо угодою сторін обумовлене вирішення спорів господарським судом України, підсудність справи визначається за загальними правилами підсудності, встановленими Господарським процесуальним кодексом України.

У ст. 15 Господарського процесуального кодексу України визначається територіальна підсудність справ господарському суду. Згідно з цією статтею справи у спорах, що вини-

кають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів, справи у спорах про визнання договорів недійсними розглядаються господарським судом за місцезнаходженням сторони, зобов'язаної за договором здійснити на користь другої сторони певні дії, такі як: передати майно, виконати роботу, надати послуги, сплатити гроші тощо.

Справи у спорах, що виникають при виконанні господарських договорів та з інших підстав, а також справи про визнання недійсними актів розглядаються господарським судом за місцезнаходженням відповідача.

Справи у спорах за участю кількох відповідачів розглядаються господарським судом за місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача.

Місце розгляду справи з господарського спору, в якому однією з сторін є апеляційний господарський суд, господарський суд Автономної Республіки Крим, господарський суд області, міст Києва та Севастополя, визначає Вищий господарський суд.

Справи про банкрутство розглядаються господарським судом за місцезнаходженням боржника.

Відповідно до ст. 16 Господарського процесуального кодексу України, що встановлює правила виключної підсудності, віднесені до підсудності господарського суду справи у спорах, що виникають з договору перевезення, в яких одним з відповідачів є орган транспорту, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням цього органу.

Справи у спорах про право власності на майно або про витребування майна з чужого незаконного володіння чи про усунення перешкод у користуванні майном розглядаються господарським судом за місцезнаходженням майна.

Справи у спорах про порушення майнових прав інтелектуальної власності розглядаються господарським судом за місцем вчинення порушення.

Справи у спорах, у яких відповідачем є вищий чи центральний орган виконавчої влади, Національний банк України, Рахункова палата, Верховна Рада Автономної Республіки Крим або Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради або обласні, Київська і Севастопольська міські державні адміністрації, а також справи, матеріали яких містять державну таємницю, розглядаються господарським судом міста Києва.

3.1.2. Процедура вирішення спорів господарськими судами

3.1.2.1. Запобіжні заходи

Відповідно до ст. 43-1 Господарського процесуального кодексу України особа, яка має підстави побоюватись, що подача потрібних для неї доказів стане згодом неможливою або утрудненою, а також підстави вважати, що її права порушені або існує реальна загроза їх порушення, має право звернутися до господарського суду з заявою про вжиття запобіжних заходів до подання позову.

Видами запобіжних заходів згідно із ст. 43-2 Господарського процесуального кодексу України є:

- 1) витребування доказів;
- 2) огляд приміщень, в яких відбуваються дії, пов'язані з порушенням прав;
- 3) накладення арешту на майно, що належить особі, щодо якої вжито запобіжні заходи, і знаходиться в неї або в інших осіб.

Про вжиття запобіжних заходів господарський суд виносить ухвалу, в якій зазначає обрані запобіжні заходи, підстави їх обрання, порядок і спосіб їх виконання, розмір застави, якщо така призначена. Копії ухвали надсилаються заявнику та особі, щодо якої мають бути вжиті запобіжні заходи, негайно після її винесення. У разі винесення ухвали за участю заявника без повідомлення особи, щодо якої просять вжити запобіжні заходи, копія ухвали надсилається особі, щодо якої вжито запобіжні заходи, негайно після її виконання.

Заявник повинен подати відповідну позовну заяву протягом десяти днів з дня винесення ухвали про вжиття запобіжних заходів. Після подання заявником позовної заяви запобіжні заходи діють як заходи забезпечення позову. В разі неподання заявником позовної заяви у встановлений строк запобіжні заходи припиняються.

3.1.2.2. Вимоги до форми та змісту позовної заяви

Способом судового захисту порушених прав в господарському судочинстві є подання позову. Позовна заява подається до господарського суду в письмовій формі і підписується

повноважною особою позивача або його представником, прокурором чи його заступником, громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності або його представником. Позовна заява повинна містити:

- найменування господарського суду, до якого подається заява;
- найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб), ідентифікаційні коди суб'єкта господарської діяльності за їх наявності (для юридичних осіб) або індивідуальні ідентифікаційні номери за їх наявності (для фізичних осіб – платників податків);
- документи, що підтверджують за громадянином статус суб'єкта підприємницької діяльності;
- зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; суми договору (у спорах, що виникають при укладанні, зміні та розірванні господарських договорів);
- зміст позовних вимог; якщо позов подано до кількох відповідачів, – зміст позовних вимог щодо кожного з них;
- виклад обставин, на яких ґрунтуються позовні вимоги; зазначення доказів, що підтверджують позов; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорується; законодавство, на підставі якого подається позов;
- відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися;
- відомості про вжиття запобіжних заходів;
- перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви.

У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, якщо вони необхідні для правильного вирішення спору.

3.1.2.3. Підстави повернення позовної заяви без розгляду

Як зазначається в ст. 63 Господарського процесуального кодексу України позовна заява та додані до неї документи повертаються без розгляду, якщо:

- позовну заяву підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;
- у позовній заяві не вказано повного найменування сторін, їх поштових адрес;
- у позовній заяві не вказано обставин, на яких ґрунтується позовна вимога, доказів, що підтверджують викладені в заяві обставини, обґрунтований розрахунок стягуваної чи оспорюваної суми;
- не подано доказів сплати державного мита у встановлених порядку та розмірі;
- порушено правила об'єднання вимог або об'єднано в одній позовній заяві кілька вимог до одного чи кількох відповідачів і сумісний розгляд цих вимог перешкоджатиме з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін чи суттєво утруднить вирішення спору;
- не подано доказів надсилання відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів;
- до винесення ухвали про порушення провадження у справі від позивача надійшла заява про врегулювання спору;
- не подано доказів сплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.

Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню з нею до господарського суду в загальному порядку після усунення допущеного порушення.

3.1.2.4. Процедура розгляду господарського спору судом першої інстанції

У строк не більше ніж два місяці від дня одержання позовної заяви, спір має бути вирішено господарським судом. Спір про стягнення заборгованості за опротестованим векселем має бути вирішено господарським судом у строк не більше одного місяця від дня одержання позовної заяви. У виняткових випадках голова господарського суду чи заступник голови господарського суду має право продовжити строк вирішення спору, але не більш як на один місяць.

За клопотанням обох сторін чи клопотанням однієї сторони, погодженим з другою стороною, спір може бути вирішено у більш тривалій строк. Про продовження строку вирішення спору виноситься ухвала.

Порядок ведення засідання визначається суддею, а в разі розгляду справи трьома суддями – суддею, головоючим у засіданні. Суддя оголошує склад господарського суду,

роз'яснює учасникам судового процесу їх права та обов'язки і сприяє у здійсненні належних їм прав. У засіданні заслуховуються представники позивача і відповідача та інші особи, які беруть участь у засіданні.

Господарський суд відкладає в межах строків, встановлених Господарським процесуальним кодексом України, розгляд справи, коли за якихось обставин спір не може бути вирішено в даному засіданні. Такі обставини визначені в ст.77 Господарського процесуального кодексу України.

Про відкладення розгляду справи виноситься ухвала, в якій вказуються час і місце проведення наступного засідання. Суддя має право оголосити перерву в засіданні в межах встановленого строку вирішення спору з наступною вказівкою про це в рішенні або ухвалі.

Господарський суд зупиняє провадження у справі в разі неможливості розгляду даної справи до вирішення пов'язаної з нею іншої справи органом, що вирішує господарські спори, або відповідного питання компетентними органами.

Господарський суд має право зупинити провадження у справі за клопотанням сторони, прокурора, який бере участь в судовому процесі, або за своєю ініціативою у випадках, передбачених ст. 79 Господарського процесуального кодексу України (наприклад, коли має місце призначення господарським судом судової експертизи).

Суд поновлює провадження у справі після усунення обставин, що зумовили його зупинення. Про зупинення провадження у справі та його поновлення виноситься ухвала.

Провадження у справі може бути припинене у випадках, якщо спір не підлягає вирішенню в господарських судах України, відсутній предмет спору та з інших підстав, передбачених ст. 80 Господарського процесуального кодексу України. У випадках припинення провадження у справі повторне звернення до господарського суду зі спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав не допускається. Про припинення провадження у справі виноситься ухвала, в якій мають бути вирішені питання про розподіл між сторонами господарських витрат, про повернення державного мита з бюджету, а також можуть бути розв'язані питання про стягнення штрафів, передбачених Господарським процесуальним кодексом України. Ухвалу про припинення провадження у справі може бути оскаржено.

Господарський суд може залишити позов без розгляду, якщо позовну заяву підписано особою, яка не має права підписувати її, або особою, посадове становище якої не вказано, у провадженні господарського суду або іншого органу, який діє в межах своєї компетенції, є справа з господарського спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав та з інших підстав, передбачених ст. 81 Господарського процесуального кодексу України. Після усунення обставин, що зумовили залишення позову без розгляду, позивач має право знову звернутися з ним до господарського суду в загальному порядку.

У судовому засіданні, а також про огляд і дослідження письмових або речових доказів у місці їх знаходження складається протокол. Протокол веде секретар судового засідання. Протокол у триденний строк підписують суддя (суддя – головуючий у колегії суддів) і секретар судового засідання.

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають право знайомитися з протоколами і протягом п'яти днів після їх підписання подавати письмові зауваження з приводу допущених у протоколах неправильностей або неповноти протоколу. Зауваження на протоколи у всіх випадках долучаються до матеріалів справи. Господарський суд розглядає зауваження на протокол протягом п'яти днів з дня подання зауваження і за результатами розгляду виносить ухвалу, якою приймає зауваження або мотивовано відхиляє їх.

На вимогу хоча б одного учасника судового процесу у суді першої чи апеляційної інстанції при розгляді справи по суті або за ініціативою суду здійснюється фіксування судового процесу з допомогою звукозаписувального технічного засобу.

Відтворення технічного запису судового процесу здійснюється в судовому засіданні при розгляді справи судом у першій інстанції, в апеляційному чи касаційному порядку, а також при розгляді зауважень на протокол судового засідання на вимогу сторін чи за ініціативою суду.

Питання про видачу копії технічного запису учаснику процесу, про його відтворення поза судовим засіданням вирішуються головуючим у кожному окремому випадку залежно від обставин.

3.1.2.5. Вимоги до рішення по справі

При вирішенні господарського спору по суті (задоволення позову, відмова в позові повністю або частково) господарський суд приймає рішення. Рішення господарського суду ухвалюється іменем України і складається із вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин.

Прийняте рішення оголошується суддею у судовому засіданні після закінчення розгляду справи. За згодою сторін суддя може оголосити тільки вступну та резолютивну частини рішення, про що зазначається у протоколі судового засідання.

Рішення господарського суду набирає законної сили після закінчення десятиденного строку з дня його прийняття, а у разі, якщо у судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини рішення, воно набирає законної сили після закінчення десятиденного строку з дня підписання рішення, оформленого відповідно до вимог ГПК.

У разі подання апеляційної скарги або внесення апеляційного подання рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційною інстанцією.

Якщо господарський спір не вирішується по суті (відкладення розгляду справи, зупинення, припинення провадження у справі, залишення позову без розгляду тощо), господарський суд виносить ухвалу.

Рішення та ухвали розсилаються сторонам, прокурору, який брав участь в судовому процесі, третім особам не пізніше п'яти днів після їх прийняття або вручаються їм під розписку.

Господарський суд має право за заявою сторони, прокурора, який брав участь в судовому процесі, або за своєю ініціативою прийняти додаткове рішення, ухвалу, якщо:

- 1) з якоїсь позовної вимоги, яку було розглянуто в засіданні господарського суду, не прийнято рішення;
- 2) не вирішено питання про розподіл господарських витрат або про повернення державного мита з бюджету.

Додаткове рішення, ухвала можуть бути оскаржені в установленому порядку.

Господарський суд, виявивши при вирішенні господарського спору порушення законності або недоліки в діяльності підприємства, установи, організації, державного чи іншого органу, виносить окрему ухвалу.

Окрема ухвала надсилається відповідним підприємствам, установам, організаціям, державним та іншим органам, посадовим особам, які несуть відповідальність за ухилення від виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, в порядку та розмірі, передбачених ГПК.

Окрему ухвалу може бути оскаржено в установленому цим Кодексом порядку.

Якщо при вирішенні господарського спору господарський суд виявить у діяльності працівників підприємств та організацій порушення законності, що містять ознаки дії, переслідуваної у кримінальному порядку, господарський суд надсилає про цей факт повідомлення органам внутрішніх справ чи прокуратури.

3.1.2.6. Перегляд судових рішень в апеляційному порядку

Відповідно до ст. 91 Господарського процесуального кодексу України сторони у справі мають право подати апеляційну скаргу, а прокурор – апеляційне подання на рішення місцевого господарського суду, яке не набрало законної сили.

3.1.2.6.1. Процедура та строки подання апеляційної скарги

Апеляційна скарга або подання подається через місцевий господарський суд, який розглянув справу.

Апеляційна скарга подається, а апеляційне подання вноситься, протягом десяти днів з дня прийняття рішення місцевим господарським судом, а у разі якщо у судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частину рішення – з дня підписання рішення, оформленого відповідно до Господарського процесуального кодексу України.

В апеляційній інстанції справи переглядаються за правилами розгляду цих справ у першій інстанції з урахуванням особливостей, передбачених у Господарському процесу-

альному кодексі України. Апеляційний господарський суд, переглядаючи рішення в апеляційному порядку, користується правами, наданими судом першої інстанції.

У процесі перегляду справи апеляційний господарський суд за наявними у справі і додатково поданими доказами повторно розглядає справу. Додаткові докази приймаються судом, якщо заявник обґрунтував неможливість їх подання суду першої інстанції з причин, що не залежали від нього.

3.1.2.6.2. Права апеляційної інстанції

Апеляційна інстанція за результатами розгляду апеляційної скарги (подання) має право:

1) залишити рішення місцевого господарського суду без змін, а скаргу (подання) без задоволення;

2) скасувати рішення повністю або частково і прийняти нове рішення;

3) скасувати рішення повністю або частково і припинити провадження у справі або залишити позов без розгляду повністю або частково;

4) змінити рішення.

Підставами для скасування або зміни рішення місцевого господарського суду є:

1) неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи;

2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які місцевий господарський суд визнав встановленими;

3) невідповідність висновків, викладених у рішенні місцевого господарського суду, обставинам справи;

4) порушення або неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права.

За наслідками розгляду апеляційної скарги (подання) апеляційний господарський суд приймає постанову.

3.1.2.7. Перегляд судових рішень в касаційному порядку

Стаття 107 Господарського процесуального кодексу України передбачає, що сторони у справі мають право подати касаційну скаргу, а прокурор касаційне подання на рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, та постанову апеляційного суду. Касаційну скаргу мають право подати також особи, яких не було залучено до участі у справі, якщо суд прийняв рішення чи постанову, що стосується їх прав і обов'язків.

Вищий господарський суд України переглядає за касаційною скаргою (поданням) рішення місцевого господарського суду та постанови апеляційного господарського суду.

3.1.2.7.1. Порядок та строки подання касаційної скарги

Касаційна скарга (подання) подається (вноситься) до Вищого господарського суду України через місцевий чи апеляційний господарський суд, який прийняв оскаржуване рішення чи постанову. Місцевий або апеляційний господарський суд, який прийняв оскаржуване рішення або постанову, зобов'язаний надіслати скаргу (подання) разом зі справою до Вищого господарського суду України у п'ятиденний строк з дня її надходження.

Касаційна скарга (подання) може бути подана (внесена) протягом одного місяця з дня набрання рішенням місцевого господарського суду чи постановою апеляційного господарського суду законної сили.

Відповідно до ст. 111-7 Господарського процесуального кодексу України, переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, касаційна інстанція на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права. Касаційна інстанція не має права встановлювати або вважати доведеними обставини, що не були встановлені у рішенні або постанові господарського суду чи відхилені ним, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими, збирати нові докази або додатково перевіряти докази.

У касаційній інстанції не приймаються і не розглядаються вимоги, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.

3.1.2.7.2. Права касаційної інстанції

Згідно зі ст. 111-9 Господарського процесуального кодексу України касаційна інстанція за результатами розгляду касаційної скарги (подання) має право:

1) залишити рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції без змін, а скаргу (подання) без задоволення;

2) скасувати рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції повністю або частково і прийняти нове рішення;

3) скасувати рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, якщо суд припустився порушень, передбачених частиною другою ст. 111-10 Господарського процесуального кодексу України;

4) скасувати рішення першої інстанції, постанову апеляційної інстанції повністю або частково і припинити провадження у справі чи залишити позов без розгляду повністю або частково;

5) змінити рішення першої інстанції або постанову апеляційної інстанції;

6) залишити в силі одне із раніше прийнятих рішень або постанов.

Стаття 111-11 Господарського процесуального кодексу України передбачає, що за наслідками розгляду касаційної скарги (подання) суд приймає постанову.

3.1.2.8. Перегляд судових рішень по господарських спорах Верховним Судом України

Згідно зі ст. 111-14 Господарського процесуального кодексу України сторони у справі з господарських питань та Генеральний прокурор України мають право оскаржити у касаційному порядку постанову Вищого господарського суду України, прийняту за наслідками перегляду рішення місцевого господарського суду, що набрало законної сили, чи постанови апеляційного господарського суду до Верховного Суду України.

Як зазначається у ст. 111-15 цього кодексу, Верховний Суд України переглядає у касаційному порядку постанови Вищого господарського суду України у випадках, коли вони оскаржені:

- з мотивів застосування Вищим господарським судом України закону чи іншого нормативно-правового акта, що суперечить Конституції України;

- у разі їх невідповідності рішенням Верховного Суду України чи Вищого суду іншої спеціалізації з питань застосування норм матеріального права;

- у зв'язку з виявленням різного застосування Вищим господарським судом України одного й того ж положення закону чи іншого нормативно-правового акта у аналогічних справах;

- з мотивів невідповідності постанов чи ухвал міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

- на підставі визнання їх міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, такими, що порушують міжнародні зобов'язання України.

Касаційна скарга, касаційне подання Генерального прокурора України на постанову Вищого господарського суду України подаються до Верховного Суду України через Вищий господарський суд України. Вищий господарський суд України надсилає касаційну скаргу (подання) разом із справою до Верховного Суду України у десятиденний строк з дня надходження скарги (подання).

Питання про порушення провадження з перегляду Верховним Судом України постанови чи ухвали Вищого господарського суду України вирішується позитивно у разі згоди хоча б одного судді на засіданні колегії у складі трьох суддів Судової палати у господарських справах і розглядається протягом місяця з дня надходження касаційної скарги чи касаційного подання.

Постанова чи ухвала Вищого господарського суду України переглядається на засіданні суддів Судової палати у господарських справах Верховного Суду України. Постанови Вищого господарського суду України переглядаються у касаційному порядку за правилами розгляду справи у господарському суді першої інстанції, за винятком процесуальних дій, пов'язаних із встановленням обставин справи та їх доказуванням.

Верховний Суд України за результатами розгляду касаційної скарги, касаційного подання Генерального прокурора України на постанову Вищого господарського суду України має право:

1) залишити постанову без змін, а скаргу (подання) без задоволення;

2) скасувати постанову і передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції;

3) скасувати постанову і припинити провадження у справі.

Підставами для скасування постанов Вищого господарського суду України є їх невідповідність Конституції України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, чи інше неправильне застосування норм матеріального права.

За результатами розгляду касаційної скарги, касаційного подання Генерального прокурора України на постанову Вищого господарського суду України більшістю голосів суддів, які брали участь у перегляді постанови Вищого господарського суду України, ухвалюється постанова Верховного Суду України. Постанова Верховного Суду України є остаточною і оскарженню не підлягає. Постанова надсилається сторонам у справі в п'ятиденний строк з дня її ухвалення.

3.1.2.9. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами

Відповідно до ст. 112 Господарського процесуального кодексу України господарський суд може переглянути прийняте ним судове рішення, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами, що мають істотне значення для справи і не могли бути відомі заявникові.

Судове рішення господарського суду може бути переглянуто за нововиявленими обставинами за заявою сторони, поданням прокурора не пізніше двох місяців з дня встановлення обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення.

Заява, подання прокурора подаються стороною до господарського суду, який прийняв судове рішення.

Стаття 114 Господарського процесуального кодексу України передбачає, що рішення і ухвали, що набрали законної сили і прийняті судом першої інстанції, переглядаються господарським судом, який прийняв ці судові рішення. Перегляд за нововиявленими обставинами постанов і ухвал апеляційної і касаційної інстанції, якими змінено або скасовано судові рішення суду першої інстанції, здійснюється судом тієї інстанції, яким змінено або прийнято нове судове рішення.

Заява, подання прокурора про перегляд рішення, ухвали, постанови за нововиявленими обставинами розглядаються господарським судом у судовому засіданні у місячний строк з дня їх надходження.

За результатами перегляду судового рішення приймаються:

- 1) рішення – у разі зміни або скасування рішення;
- 2) постанова – у разі зміни або скасування постанови;
- 3) ухвала – у разі зміни чи скасування ухвали або залишення рішення, ухвали, постанови без змін.

Рішення, ухвала, постанова, прийняті за результатами перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, можуть бути переглянуті на загальних підставах. У разі скасування судового рішення за результатами його перегляду за нововиявленими обставинами справа розглядається господарським судом за правилами, встановленими Господарським процесуальним кодексом України.

3.2. *Захист прав суб'єктів господарювання у загальних судах*

Суб'єкт господарювання в деяких ситуаціях вимушений виступати стороною чи третьою особою у загальних судах. Іноді суб'єкти господарювання приймають участь у позовному провадженні (яке характеризується наявністю спору про право), іноді – у справах окремого провадження (наприклад, при розгляді справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі, розгляд справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб).

Згідно зі ст. 234 Цивільного процесуального кодексу України окреме провадження – це вид неპозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неспорюваних прав.

Відповідно до п. 6 ст. 235 Цивільного процесуального кодексу України якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

3.2.1. Зміст та стадії позовного провадження

Відповідно до ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України кожна особа має право в порядку, встановленому цим кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Суди, згідно зі ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України, розглядають в порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства.

Основним засобом захисту вищевказаних прав та інтересів є позов, зовнішньою формою якого слугує *позовна заява – письмове звернення особи до суду з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.*

Основні етапи позовного провадження є такими:

- пред'явлення позову (вимоги до форми і змісту позовної заяви встановлює ст. 119 Цивільного процесуального кодексу України);
- відкриття провадження у справі (правила відкриття провадження чи відмови у відкритті провадження встановлені ст. 122 Цивільного процесуального кодексу України);
- проведення попереднього судового засідання, метою якого є з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду або забезпечення правильного та швидкого вирішення справи (ст. 130 Цивільного процесуального кодексу України);
- збирання та забезпечення доказів (ст.ст. 131-150 Цивільного процесуального кодексу України);
- судовий розгляд (глава 4 Розділу III Цивільного процесуального кодексу України), який фіксується згідно з правилами Глави 5 Розділу III Цивільного процесуального кодексу України;
- винесення судового рішення (Глава 7 Цивільного процесуального кодексу України);
- апеляційне провадження (Глава 1 Розділу V Цивільного процесуального кодексу України);
- касаційне провадження (Глава 2 Розділу V Цивільного процесуального кодексу України);
- провадження у зв'язку із винятковими обставинами (Глава 3 Розділу V Цивільного процесуального кодексу України);
- провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами (Глава 4 Розділу V Цивільного процесуального кодексу України).

Після прийняття судового рішення відбувається судовий контроль за його виконанням згідно з Розділом VII Цивільного процесуального кодексу України. Передбачається, що учасники виконавчого провадження та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій, мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією чи бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення порушено їх права чи свободи. Скарга подається до суду, який видав виконавчий документ у строки, встановлені ст. 385 Цивільного процесуального кодексу України.

3.2.2. Наказне провадження

Розділ II Цивільного процесуального кодексу України встановлює правила так званого наказного провадження, яке відрізняється від позовного провадження предметом та правилами здійснення. Згідно зі ст. 95 Цивільного процесуального кодексу України судовий наказ є особливою формою судового рішення про стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна за заявою особи, якій належить право такої вимоги.

Стаття 96 Цивільного процесуального кодексу України уточнює, що судовий наказ може бути видано, якщо:

- 1) заявлено вимогу, яка ґрунтується на правочині, вчиненому у письмовій формі;
- 2) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- 3) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника.

Про видачу судового наказу подається заява, форма і зміст якої встановлені ст. 98 Цивільного процесуального кодексу України. У разі прийняття заяви стягувача про видачу судового наказу суд у триденний строк видає судовий наказ по суті заявлених вимог. Видача судового наказу проводиться без судового засідання і виклику стягувача та боржника для заслуховування їх пояснень.

Згідно зі ст. 105 Цивільного процесуального кодексу України у разі ненадходження заяви від боржника протягом трьох днів після закінчення строку на її подання та за наявності даних про отримання боржником копії наказу судовий наказ набирає законної сили і суд видає його стягувачеві для пред'явлення до виконання.

Заява боржника про скасування судового наказу, що подана в установленій строк, розглядається судом протягом п'яти днів з дня її надходження без судового розгляду і виклику сторін, про що постановляється ухвала, якою скасовується судовий наказ.

В ухвалі про скасування судового наказу суд одночасно роз'яснює, що заявлені стягувачем вимоги можуть бути розглянуті в позовному провадженні з додержанням загальних правил щодо пред'явлення позову.

3.2.3. *Окреме провадження*

Згідно зі ст. 234 Цивільного процесуального кодексу України, *окреме провадження* – це вид неპозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неспорюваних прав.

Суд розглядає в порядку окремого провадження справи про:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 4) усиновлення;
- 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення;
- 6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;
- 7) передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність;
- 8) визнання спадщини відумерлою;
- 9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 10) обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;
- 11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Особливостями справ окремого провадження є:

- у порядку окремого провадження може вирішуватись тільки спір про факт, про стан, але не спір про право;
- справи в окремому провадженні порушуються заявою, а тому немає позовної заяви і позову;
- відсутність сторін в провадженні, оскільки вирішується не спір про право, а є заявники та заінтересовані особи;
- коло заявників у окремому провадженні чітко визначено законом;
- в окремому провадженні немає інститутів і категорій, властивих позовному провадженню.

3.3. *Адміністративне судочинство*

Адміністративне судочинство здійснюється системою адміністративних судів згідно з правилами, встановленими Кодексом адміністративного судочинства України.

Виділяються такі основні стадії адміністративного процесу:

1. Звернення до адміністративного суду та відкриття провадження в адміністративній справі (ст.ст. 104-109 Кодексу адміністративного судочинства України);
2. Підготовче провадження (ст.ст. 110-121 Кодексу адміністративного судочинства України);
3. Судовий розгляд справи (ст.ст. 122-154 Кодексу адміністративного судочинства України);

4. Постановлення судового рішення (ст.ст. 158-170 Кодексу адміністративного судочинства України);

5. Апеляційне провадження (ст.ст. 184-209 Кодексу адміністративного судочинства України);

7. Касаційне провадження (ст.ст. 210-234 Кодексу адміністративного судочинства України);

8. Провадження за винятковими обставинами (зокрема, судові рішення в адміністративних справах можуть бути переглянуті Верховним Судом України за винятковими обставинами, якщо вони оскаржені з мотивів: 1) неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції однієї й тієї самої норми права; 2) визнання судових рішень міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, такими, що порушують міжнародні зобов'язання України. (ст.ст. 235-244 Кодексу адміністративного судочинства України).

9. Провадження за нововиявленими обставинами (ст.ст. 245-253 Кодексу адміністративного судочинства України).

3.4. Третейські суди

3.4.1. Підвідомчість справ третейським судам

Юридичні та/або фізичні особи мають право передати на розгляд третейського суду будь-який спір, який виникає з цивільних чи господарських правовідносин, крім випадків, передбачених законом. Спір може бути переданий на розгляд третейського суду за наявності між сторонами третейської угоди, тобто угоди сторін про передачу спору на вирішення третейським судом. Третейська угода може бути укладена у вигляді третейського застереження в договорі, контракті або у вигляді окремої письмової угоди.

Третейські суди, згідно із ст. 6 Закону України «Про третейські суди», можуть розглядати будь-які справи, що виникають із цивільних та господарських правовідносин, за винятком:

- 1) справ у спорах про визнання недійсними нормативно-правових актів;
- 2) справ у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб;
- 3) справ, пов'язаних з державною таємницею;
- 4) справ у спорах, що виникають із сімейних правовідносин, крім справ у спорах, що виникають із шлюбних контрактів (договорів);
- 5) справ про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом;
- 6) справ, однією із сторін в яких є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, державна установа чи організація, казенне підприємство;
- 7) інших справ, які відповідно до закону підлягають вирішенню виключно судами загальної юрисдикції або Конституційним Судом України;
- 8) справ, коли хоча б одна із сторін спору є нерезидентом України.

3.4.2. Розгляд справ третейським судом

Згідно зі ст. 39 Закону України «Про третейські суди» третейський розгляд здійснюється у засіданні третейського суду за участю сторін або їх представників, якщо сторони не домовилися про інше щодо їхньої участі в засіданні.

Третейський суд вправі визнати явку сторін у засідання обов'язковою. Третейський суд під час розгляду справи повинен забезпечити додержання принципу змагальності сторін, рівні можливості та свободу сторонам у наданні ними доказів і у доведенні перед третейським судом їх переконливості. Сторони мають право ознайомлюватися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії, брати участь у засіданнях третейського суду, надавати докази, брати участь у дослідженні доказів, подавати клопотання, давати письмові та усні пояснення, заперечувати проти клопотань і доводів інших учасників розгляду, заявляти відводи, користуватися іншими правами відповідно до третейської угоди у третейському суді для вирішення конкретного спору чи регламенту третейського суду та цього Закону.

Відповідно до ст. 40 Закону України «Про третейські суди» якщо сторони не домовилися про інше, третейський суд може за заявою будь-якої сторони розпорядитися про вжиття стороною таких забезпечувальних заходів щодо предмета спору, які він вважає необхідними, з урахуванням положень цивільного та господарського процесуального зако-

нодавства. Третейський суд може витребувати від будь-якої сторони надати належне забезпечення позову у зв'язку з такими заходами.

Рішення третейського суду приймається після дослідження усіх обставин справи третейським суддею, що одноособово розглядав справу, або більшістю голосів третейських суддів, які входять до складу третейського суду. Рішення оголошується у засіданні третейського суду.

Відповідно до ст.51 Закону України «Про третейські суди» рішення третейського суду є остаточним і оскарженню не підлягає, крім таких випадків:

1) справа, по якій прийнято рішення третейського суду, не підвідомча третейському суду відповідно до закону;

2) рішення третейського суду прийнято у спорі, не передбаченому третейською угодою, або цим рішенням вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди. Якщо рішенням третейського суду вирішені питання, які виходять за межі третейської угоди, то скасовано може бути лише ту частину рішення, що стосується питань, які виходять за межі третейської угоди;

3) третейську угоду визнано недійсною компетентним судом;

4) склад третейського суду, яким прийнято рішення, не відповідав вимогам статей 16-19 Закону України «Про третейські суди».

Заяву про скасування рішення третейського суду може бути подано до компетентного суду протягом трьох місяців з дня прийняття рішення третейським судом.

Оскарження рішень третейських судів здійснюється у спеціальному порядку, виходячи з вичерпного переліку підстав через систему державних судів*.

У разі, якщо рішення третейського суду скасовано повністю або частково внаслідок визнання компетентним судом недійсною третейської угоди або через те, що рішення прийнято у спорі, який не передбачений третейською угодою, чи цим рішенням вирішені питання, що виходять за межі третейської угоди, відповідний спір не підлягає подальшому розгляду в третейських судах.

3.4.3. Особливості виконання рішень третейських судів

Стаття 50 Закону України «Про третейські суди» передбачає, що сторони, які передали спір на вирішення третейського суду, зобов'язані добровільно виконати рішення третейського суду, без будь-яких зволікань чи застережень. Крім цього, згідно зі ст. 55 Закону України «Про виконавче провадження» рішення третейського суду виконуються зобов'язаною стороною добровільно, в порядку та строки, що встановлені в рішенні.

Якщо в рішенні строк його виконання не встановлений, рішення підлягає негайному виконанню.

Виконання рішення третейського суду, якщо воно потребує вчинення дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх службовими особами, здійснюється за умови видачі компетентним судом виконавчого документа.

Стаття 56 Закону України «Про третейські суди» передбачає, що заява про видачу виконавчого документа може бути подана до компетентного суду протягом трьох років з дня прийняття рішення третейським судом. Така заява підлягає розгляду компетентним судом протягом 15 днів з дня її надходження до суду. Про час та місце розгляду заяви повідомляються сторони, проте неявка сторін чи однієї із сторін не є перешкодою для судового розгляду заяви.

При розгляді заяви про видачу виконавчого документа компетентний суд повинен витребувати справу з постійно діючого третейського суду, в якому зберігається справа, яка має бути направлена до компетентного суду протягом п'яти днів від дня надходження вимоги. У такому випадку строк вирішення заяви про видачу виконавчого документа продовжується до одного місяця.

Ухвала про видачу виконавчого документа направляється сторонам протягом п'яти днів з дня її прийняття.

Сторона, на користь якої виданий виконавчий документ, одержує його безпосередньо у компетентному суді. Ст. 57 Закону України «Про третейські суди» встановлено, що виконавчий документ, виданий на підставі рішення третейського суду може бути пред'яв-

*Див: Притика Ю.Д. Закон України «Про третейські суди»: Науково-практичний коментар. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – С. 168-171

лений до примусового виконання в строки, встановлені Законом України «Про виконавче провадження».

Як видно із викладеного вище, одержання виконавчого документа є однозначно обов'язковим для випадків, коли рішення третейського суду потребує вчинення дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх службовими особами.

Стосовно інших рішень третейських судів, то питання їх примусового виконання законодавством України врегульоване наступним чином. Статус рішень третейських судів як виконавчих документів зафіксував Конституційний суд України у Рішенні від 24 лютого 2004 р. № 3-рп/2004, зазначивши, що рішення третейських судів водночас є виконавчими документами, на підставі яких за заявою стягувача або його представника про примусове виконання рішення державні виконавці районних, міських (міст обласного значення), районних у містах відділів державної виконавчої служби мають забезпечити примусове виконання рішень цих судів, якщо інше не передбачено законом. Відповідно до ст. 57 Закону України «Про третейські суди», який був прийнятий 11 травня 2004 р. та вніс зміни до переліку виконавчих документів (ст. 18-1 Закону України «Про виконавче провадження»), рішення третейського суду, яке не виконане добровільно, підлягає примусовому виконанню в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження». Як видно із чинного переліку виконавчих документів, вказаного у ст. 18-1 цього Закону, виконавчими документами є виконавчі листи, що видаються судами на підставі рішення третейського суду та накази господарських судів, у тому числі ті, що видаються на підставі рішення третейського суду. Виходячи з цього, для відкриття виконавчого провадження з метою примусового виконання рішення третейського суду належить у всіх випадках одержати виконавчий документ у компетентному суді.

4. Правове регулювання виконання судових рішень та інших виконавчих документів

Повноваження на виконання судових рішень та інших виконавчих документів законодавством України покладене на Державну виконавчу службу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну виконавчу службу» від 24 березня 1998 р. № 202/98-ВР Державна виконавча служба входить до системи органів Міністерства юстиції України і здійснює виконання рішень судів, третейських судів та інших органів, а також посадових осіб відповідно до законів України.

Завданням державної виконавчої служби є своєчасне, повне і неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом.

4.1. Перелік виконавчих документів

Відповідно до ст. 18-1 Закону України «Про виконавче провадження» виконавчими документами є:

- 1) виконавчі листи, що видаються судами на підставі:
 - рішень, вироків, ухвал, постанов судів;
 - рішень іноземних судів і арбітражів, якщо вони визнані й допущені на території України у встановленому законом порядку;
 - рішення третейського суду;
- 2) ухвали, постанови судів у випадках, передбачених законом;
- 3) судові накази;
- 4) накази господарських судів, у тому числі ті, що видаються на підставі рішення третейського суду;
- 5) ухвали, постанови господарських судів у випадках, передбачених законом;
- 6) виконавчі написи нотаріусів;
- 7) посвідчення комісій по трудових спорах;
- 8) постанови органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;
- 9) рішення органів державної влади, прийняті з питань володіння і користування культовими будівлями та майном;
- 10) рішення Антимонопольного комітету України та його територіальних відділень у передбачених законом випадках;
- 11) постанови державного виконавця про стягнення виконавчого збору, витрат на проведення виконавчих дій та накладення штрафу;

12) рішення інших органів державної влади у випадках, якщо за законом їх виконання покладено на Державну виконавчу службу;

13) вимоги органів Пенсійного фонду України про сплату недоїмки;

14) рішення органів Пенсійного фонду про нарахування пені або накладення штрафу, прийняті відповідно до частин дев'ятої та десятої статті 106 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Закон «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» у прикінцевих положеннях встановлює, що визнана претензія є виконавчим документом.

Стаття 19 Закону України «Про виконавче провадження» встановлює, що у виконавчому документі повинні бути зазначені:

1) назва документа, дата видачі та найменування органу, посадової особи, що видали документ;

2) дата і номер рішення, за яким видано виконавчий документ;

3) найменування стягувача і боржника, їх адреси, дата і місце народження боржника та його місце роботи (для громадян), номери рахунків у кредитних установах (для юридичних осіб);

4) резолютивна частина рішення;

5) дата набрання чинності рішенням;

6) строк пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Виконавчий документ має бути підписаний уповноваженою посадовою особою і скріплений печаткою.

4.2. Заходи примусового виконання

У відповідності до ст. 4 Закону України «Про виконавче провадження» заходами примусового виконання рішень є:

1) звернення стягнення на майно боржника;

2) звернення стягнення на заробітну плату (заробіток), доходи, пенсію, стипендію боржника;

3) вилучення у боржника і передача стягувачеві певних предметів, зазначених у рішенні;

4) інші заходи, передбачені рішенням.

4.3. Підстави відкриття та основні стадії відкриття виконавчого провадження

Згідно зі ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» державний виконавець відкриває виконавче провадження в наступних випадках:

1) за заявою стягувача або його представника про примусове виконання рішення, зазначеного в ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» (ця стаття містить перелік рішень, що підлягають виконанню Державною виконавчою службою);

2) за заявою прокурора у випадках представництва інтересів громадянина або держави в суді;

3) в інших передбачених законом випадках.

Стаття 24 Закону України «Про виконавче провадження» передбачає, що державний виконавець зобов'язаний прийняти до виконання виконавчий документ і відкрити виконавче провадження, якщо не закінчився строк пред'явлення виконавчого документа до виконання і цей документ відповідає вимогам, передбаченим Законом України «Про виконавче провадження» (ст. 19), та пред'явлений до виконання до органу державної виконавчої служби за належним місцем виконання рішення.

Державний виконавець у 3-денний строк з дня надходження до нього виконавчого документа виносить постанову про відкриття виконавчого провадження. В постанові державний виконавець встановлює строк для добровільного виконання рішення, який не може перевищувати семи днів, а рішень про примусове виселення – п'ятнадцяти днів, та попереджає боржника про примусове виконання рішення після закінчення встановленого строку зі стягненням з нього виконавчого збору і витрат, пов'язаних з провадженням виконавчих дій, передбачених цим Законом.

Копія постанови про відкриття виконавчого провадження не пізніше наступного дня надсилається стягувачу, боржнику та органу (посадовій особі), який видав виконавчий документ.

За заявою стягувача, з метою забезпечення виконання рішення про майнові стягнення, державний виконавець постановою про відкриття виконавчого провадження вправі накладати арешт на майно боржника (крім коштів) та оголосити заборону на його відчуження. Одночасно з винесенням такої постанови державний виконавець може провести опис і арешт майна боржника.

Постанова про відкриття виконавчого провадження може бути оскаржена сторонами начальнику відповідного органу державної виконавчої служби або до відповідного суду у 10-денний строк.

4.4. Основними стадіями виконавчого провадження є:

- відкриття виконавчого провадження (Глава 3 Закону України «Про виконавче провадження»);
- добровільне виконання рішення (ст. 24, 30 Закону України «Про виконавче провадження»);
- якщо не здійснено добровільне виконання, провадиться примусове виконання (звернення стягнення на майно боржника, арешт майна (опис та заборона розпоряджатися майном), його вилучення у боржника та реалізація згідно встановленої черговості. При цьому ст. 64 Закону України «Про виконавче провадження» встановлює правила арешту та черговість реалізації майна боржника-юридичної особи);
- задоволення вимог стягувачів (ст. 44, 44-1 Закону України «Про виконавче провадження»);
- закінчення виконавчого провадження (ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження»).

4.5. Черговість розподілу суми, стягненої з боржника

У разі недостатності суми, стягненої з боржника для задоволення всіх вимог за виконавчими документами, ця сума розподіляється державним виконавцем між стягувачами в порядку черговості згідно зі ст. 44 Закону України «Про виконавче провадження».

Зокрема, у першу чергу задовольняються забезпечені заставою вимоги про стягнення з вартості заставленого майна.

У другу чергу задовольняються вимоги щодо стягнення аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також у зв'язку з втратою годувальника.

У третю чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими правовідносинами, після чого задовольняються вимоги щодо збору на обов'язкове державне пенсійне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, вимоги щодо виплати наданої адвокатами юридичної допомоги, виплати винагороди, що належить автору за використання його твору, відкриття, винаходу, промислового зразка, на які видано відповідні свідоцтва. Після повного задоволення зазначених вимог задовольняються вимоги громадян за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та вимоги громадян про відшкодування збитків, заподіяних їх майну злочином або адміністративним правопорушенням.

У четверту чергу задовольняються вимоги щодо податків і неподаткових платежів до бюджету, вимоги органів страхування з обов'язкового страхування (крім вимог щодо збору на обов'язкове державне пенсійне страхування).

У п'яту чергу задовольняються всі інші вимоги.

Вимоги стягувачів кожної наступної черги задовольняються після повного задоволення вимог стягувачів попередньої черги. У разі недостатності стягненої суми для повного задоволення усіх вимог однієї черги ці вимоги задовольняються пропорційно належній кожному стягувачеві сумі.

4.6. Підстави закінчення виконавчого провадження

Виконавче провадження, згідно із ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження», підлягає закінченню у випадках:

- 1) визнання відмови стягувача від примусового виконання рішення суду;
- 2) визнання судом мирової угоди між стягувачем і боржником про закінчення виконавчого провадження;
- 3) смерті або оголошення померлим стягувача чи боржника, визнання безвісно відсутнім боржника або стягувача, ліквідації юридичної особи – сторони виконавчого провадження,

якщо виконання їх обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва;

4) скасування рішення суду або іншого органу (посадової особи), яке підлягало виконанню на підставі виконавчого документа;

5) письмової відмови стягувача від одержання предметів, вилучених у боржника при виконанні рішення про передачу їх стягувачеві, або знищення речі, яка мала бути передана стягувачеві в натурі;

6) закінчення передбаченого законом строку для даного виду стягнення;

7) передачі виконавчого документа ліквідаційній комісії у разі ліквідації боржника – юридичної особи або арбітражному керуючому у разі визнання боржника банкрутом;

8) фактичного повного виконання рішення згідно з виконавчим документом;

9) повернення виконавчого документа без виконання на вимогу суду або іншого органу (посадової особи), які видали виконавчий документ, або на письмову вимогу стягувача;

10) направлення виконавчого документа за належністю до іншого відділу державної виконавчої служби;

11) повернення виконавчого документа до суду чи іншого органу (посадової особи), які видали виконавчий документ, у випадку, передбаченому частиною третьою статті 76 Закону України «Про виконавче провадження» (у цій статті передбачається ситуація, коли виконавчий документ повертається по причині відсутності боржника, без якого виконати рішення неможливо).

Про закінчення виконавчого провадження державний виконавець виносить постанову, яка затверджується начальником відповідного органу державної виконавчої служби, якому він безпосередньо підпорядкований. Копія постанови у 3-денний строк надсилається сторонам та суду або іншому органу (посадовій особі), які видали виконавчий документ.

Постанова державного виконавця про закінчення виконавчого провадження може бути оскаржена сторонами до начальника відповідного органу державної виконавчої служби, якому він безпосередньо підпорядкований, або до суду у 10-денний строк.